

KONYA KARAPINAR YÖRESİ HALI MİNDERİNİN GÖRSEL VE TEKNİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Zeynep ÖZTÜRK*, **Altan ORAN****

Geliş:23.01.2012

Kabul:18.02.2012

ÖZET

Türklerin Orta Asya'dan beri eski bir el dokuma sanatı halı ve diğer dokumalarını gittikleri yerlere götürdüğü bilinmektedir. Karapınar ve Karapınar'a bağlı Türk köylerinde ata sanatı olan halı, kilim ve tülü halılar dokumacılığının bugün de aynı heyecan ve hızla devam ettiği görülmektedir. Bölgede yetişen çeşitli otlardan elde edilen doğal boyalarla kendine özgü renk, desen ve kalite yönünden yörenin en güzel halı, seccade, heybe, yastık yüzü, torba, kilim, çuval, tülü, cicim ve sumatlar dokunarak en çarpıcı özellikleriyle günümüze kadar gelmiştir.

Bu çalışmada Konya Karapınar yöresi halı minderinin görsel olarak desen analizi ve teknik özelliklerini belirlemek için lif cinsi ve çapları, iplik numara tayini, büküm testi, sıklık testi, lif ve iplik mukavemet ve uzama özellikleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : *Konya Karapınar Halıları, Halı,Halıya uygulanan testler*

INVESTIGATION OF VISUAL AND TECHNICAL PROPERTIES OF KONYA KARAPINAR DISTRICT CARPET CUSHION

ABSTRACT

Turkish people are carrying their art of hand woven carpet weaving and other weavings from Central Asia to where they settle down. Forefather art of carpet, rug and tulu carpet weaving is keep going with the same emotion in Karapınar and its Turkish villages. Carpets, rugs, prayer rugs, carpetbags, cushion covers, tulus, bags, sacks,cords,sumac are produced in special patterns and dyed with natural dyes which obtained from the plants grown in that district.

In this study, to determine the visual and technical properties of Konya Karapınar carpet cushions, fibre type, fibre diameter, yarn count, yarn twist, fibre and yarn tenacity and elongation properties were investigated.

Keywords: *Karapınar Konya carpets, carpet, carpet from tests performed*

¹*Msc. Öztürk Zeynep Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Güzel sanatlar Eğitimi Göztepe/İstanbul

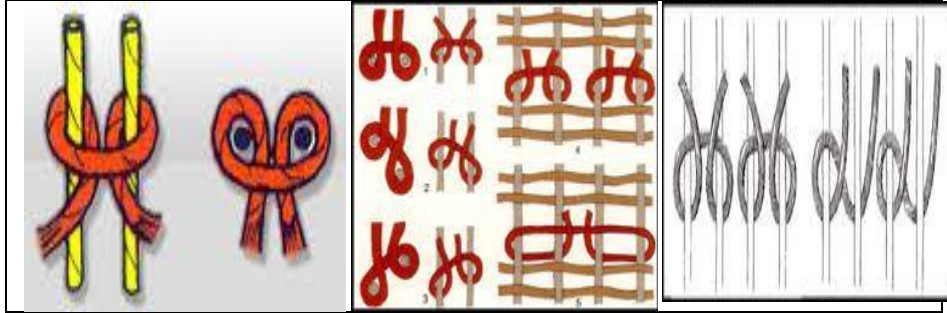
** Haliç Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı, Mecidiyeköy/İstanbul

1.GİRİŞ

Karapınar, 16 y.yıl ortalarına doğru Osmanlılar döneminde kurulmuş ve 16y.y.'ın başından itibaren Osmanlı saraylarına seccade halı yapımını üstlenmişlerdir [Yıldırım 2010].

Dokunan Halı olarak, tek mihrap kullanıldığı gibi yörede “Hataplı Mihraplı” adlandırılan iç içe mihraplı halılar ve yine aynı yüzyılda dokunan “Madalyonlu” halılar çok önemli yer tutar. Bunlardan; Aktoplu (Akgöbek), Cevizgöbek, Köşegöbek v.s. gibi örnekler oldukça önemlidir [Gülgönen 1989]

Karapınar halılarının diğer özelliği ise halk arasında “*Kapalı Düğüm-Hekim Düğüm*” denen “*Türk Gördes*” düğümü atılarak dokunmuş olmasıdır [Gündüz İ 1984].

Şekil 1. Türk Düğüm çeşitleri

• *Karapınar Halılarında Kullanılan Türk Düğümleri*

Ladik modeli yöreye özgü olarak stilize edilerek, mihrabın alt ve üst tarafında uzun saplı lale, ıhlamur, haşhaş, doğurganlığı simgeleyen kuş, ve çaydanlık gibi karakteristik modellerin uygulanması ile diğer yörelerden desen farklılığını ortaya koymaktadır[Gündüz 1984].

Karapınar halılarının bordürlerinde (ayaklarında) kandil ayak, kapalı çingirdak, kediiizi, devetabanı, sığır sidiği, su ve bitkisel motiflerin kullanılmış olması da farklılıklar yaratmaktadır [Eti 1984].

Bordürlerde, yöresel renklerden sarı, kahverengi ve tonları, gri (sıçan tüyü) renginin kullanılması renk ahengi de yaratmaktadır [Eruz Fulya 1988]. Bordürlerde dışarıdan içeriye doğru dar-geniş ve dar olarak dokunmuş olması, ayna bölümünde ise kandil ayak motiflerine çok yer verilmesidir[Önder M 1982].

Konya yöresi Karapınar, Obruk ilçeleri ve Nuzumlu (Yaylacık) köyünde cicim dokuması beyaz kilim, ala kilim, atmalı diye söylenen cicim namazlağı olarak bilinmektedir. Konya Karapınar'da halkın Uğuşurgu" diye adlandırıldığı koruma ve saklama geleneği Kayseri, Aksaray, Sivas çevresinde yüklük denilen işlerde duvara açılan dikdörtgen şekilli oyuk, yük tabir edilen yerden 30-40 cm. yükseltilmiş zeminde bulunmakta ve üzeri yük kilimi adı verilen kilimle kapatılması sağlanmaktadır [Hidayetoğlu M., 2002].

Önemli özelliklerinden biri de halıların genelinde kullanılan renklerdir. Koyu kırmızı, koyu lacivert, sarı, devetüyü, gibi ana renklerin yanında açık mavinin ikinci derecede kullanıldığı görülür.

• ***Karapınar Yöresi Halı Minderinde Kullanılan Boyaların Eldesi***

Hardal Sarısı

Malzeme: Çemen çözü, yün ipliği, taşkaraboya, seğ ve su.

Yapılışı: Çemen, yün lifi ve seğ aynı anda 1,5-2 saat kaynatıldıktan sonra üzerine taşkaraboya ilave edilerek 1-2 saat ocakta tutulur ve hardal sarısı renk elde edilir. Hardal sarısı yörede çok yaygın olan bir renk tonudur. Halı, kilim, heybe ve halı yastık gibi dokumalarda tercih edilir

Siyah Renk

Malzeme: Taş kara boya, yün lifi ve su.

Yapılışı: Çevt tozu ile boyama sonucu hardal sarısı rengini alan yün lifinin temiz su ile yıkandıktan sonra taş kara boya ile 1-2 saat kaynatılmasıyla siyah renk elde edilir. Boyanmış lifler gölgede kurutulur.

Açık Bej Renk

Malzeme: Seğ, Yalangı kurusu, yün ipliği ve su.

Yapılışı: Üç malzemenin de aynı kaptaki 1-2 saat yavaş yavaş kaynatılması sonucunda açık bej veya bej (fildişi) renk elde edilir.

Açık Kahve Renk

Malzeme: Kuru soğan kabuğu, yün lifi ve su.

Yapılışı: Kuru soğan kabuğu ve yün lifinin 1-2 saat kadar şap ve karalahana ile aynı anda yavaş yavaş kaynatılmasıyla açık kahve rengi, halk arasında “tetir” denilen renk ortaya çıkar.

Açık Yeşil Renk

Malzeme: Taşkaraboya

Yapılışı: Üzüm yaprağı kurusu ve seğ ile avşarlanarak kanarya sarısına boyanmış yün lifinin, yıkanmadan aynı kaba taşkaraboya eklenerek 1,5-2 saat yavaş yavaş kaynatılmasıyla açık yeşil renk elde edilir.

Koyu Ceviz Yeşili Renk

Malzeme: Taşkaraboya, yün lifi ve su.

Yapılışı: Kuru soğan kabuğu ile avşarlanarak açık kahve renk alan yün ipliğinin taşkaraboya eklenerek 1-2 saat kaynatılmasıyla koyu ceviz yeşili renk elde edilir.

Koyu Eflatun(Sıçan Tüyü) Rengi

Malzeme: Ezilmiş meşe mazısı, taş karaboya, yün lifi ve su.

Yapılışı: Toz haline getirilmiş meşe mazısı, taş karaboya ve yün ipliği aynı kaptaki 1,5-2 saat kadar yavaş yavaş kaynatılmasıyla maviye yakın koyu eflatun (halk arasında sıçan tüyü) renk elde edilir.

Bordo Renk

Malzeme: Zar kısmı alınmış Kökboya kökü ve kuru soğan kabuğu ile boyanmış yün lifi

Yapılışı: Kuru soğan kabuğu ile boyanmış yün lifi, zarı alınmış Kökboya kökü ile 1-2 saat kaynatılarak kırmızı kiremit renk elde edilir [Etikan S. 2001].

2. DENEYSEL BÖLÜM

Konya Karapınar yöresine ait halı minderlerin desen, iplik, lif ve dokusunun teknik analizleri yapılmıştır.

2.1. Materyal

Konya Karapınar yöresine ait halı minderleri kullanılmıştır.

2.2. Metot

Konya Karapınar Yöresi Halı minderlerin teknik analizleri Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Laboratuvarlarında $20\pm 2^{\circ}\text{C}$, 65 ± 2 RH %, ve 24 saat laboratuvar koşullarında bekletildikten sonra yapılmıştır. Lif ve İplik mekanik özellikleri Instron 4411 model mukavemet cihazında ölçülmüştür. Deneylerde kullanılan iplikleri için 10mm / dakika hız ve 50 kg'lık yük uygulanmıştır. Lif çap tayinleri Projectina Mikroskobunda, İplik büküm tespitinde Brustio Antonis marka test cihazında, İplik numara tayininde Sartorius marka hassas terazi ve numara çıkırığı, sıklık tayininde lup kullanılmıştır.

3. SONUÇLAR

3.1. Konya Karapınar Yöresine ait Minder halının Teknik Lif Analizleri Sonuçları

Minder halıda kullanılan liflerin cinsi tayini TS 4739 a göre yapılmış, sonuçları Tablo III.1 Halı ipliklerinin atkı, çözgü ve hav ipliklerinden alınan liflerin çap tayinleri Projectina Mikroskobunda ASTM D2130 'göre yapılmış ve sonuçlar Tablo III.2, Şekil III.1'de verilmiştir.

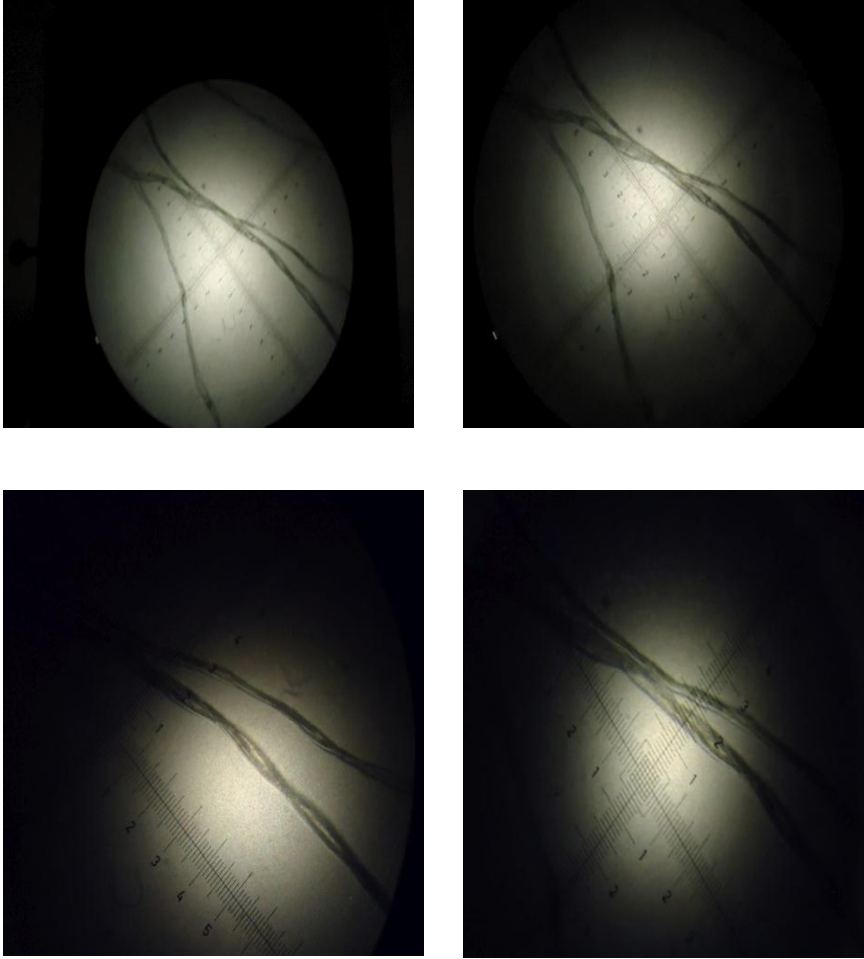
Tablo 3.1. Karapınar Yöresi Minder halıda kullanılan Lif Cinsi

Lif Cinsi	
Çözgü	Yün
Atkı	Pamuk
Atkı (Hav)	Yün

Konya Karapınar yöresine ait hali minderinde çözgü iplikleri ve atkı (Hav) iplikleri yün, atkı ipliklerinde ise pamuk lifi kullanılmıştır.

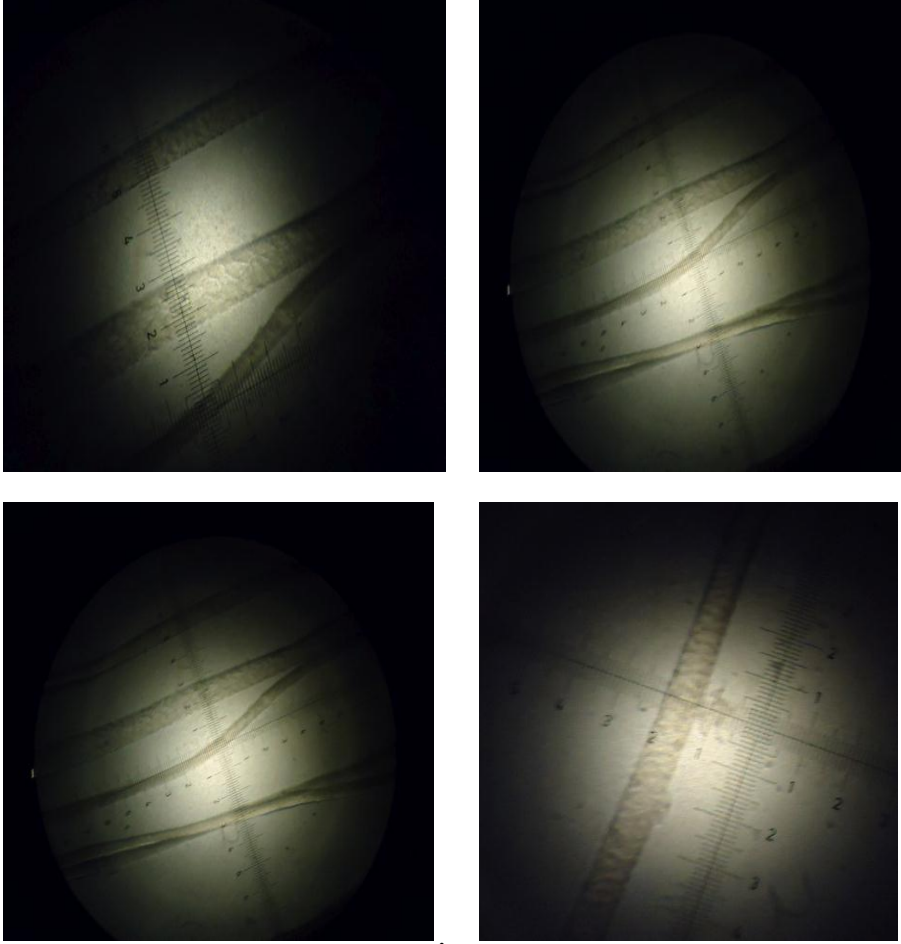
Tablo 3.2. Halı Atkı, Çözgü, Hav İpliklerinden Alınan Liflerin Çap Tayini

Yün Lif Çapı	
Çözgü	42.5 μm
Atkı	30.3 μm
Hav	27.8 μm

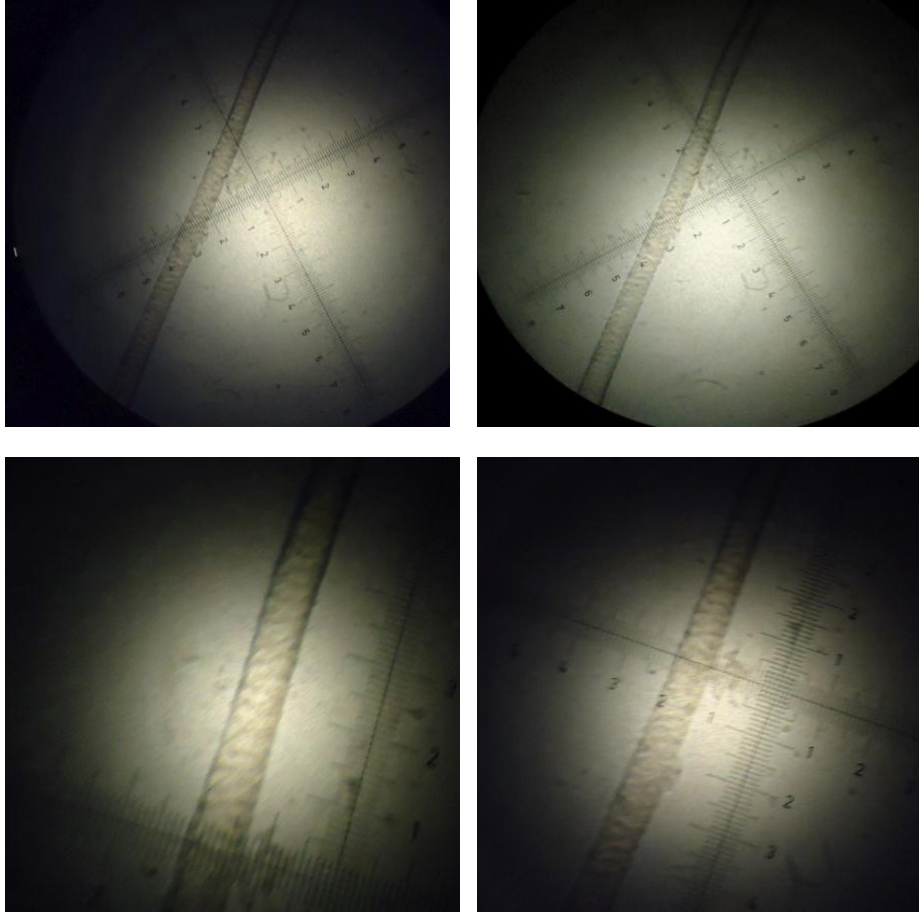
Şekil 3.1. Halıda Kullanılan Atkı İpliğinden alınan lif çap ve mikroskop görüntüleri

Karapınar yöresine ait minder halının yapılan atkı ipliği analizi mikroskop görüntüleri **Şekil III.1**'e göre değerlendirildiğinde, liflerin görüntüsünün spiral şeklinde olduğu görülmektedir. Bu görüntüdeki lif yapısına pamuk lifinde rastlanmaktadır. Bu nedenle atkı ipliklerinin lif cinsi pamuk olarak tespit edilmiştir.

Şekil 3.2. Halıda Kullanılan Çözü İpliğinden alınan lif çap ve mikroskop görüntüleri

Karapınar yöresine ait minder halının yapılan çözgü ipliği analizi mikroskop görüntüleri **Şekil 3.2'** ye göre değerlendirildiğinde, liflerin görüntüsünün yuvarlak düzgün şekilli olduğu görülmektedir. Bu görüntüyü doğal lif olarak yün lifinin karşıladığı görülmektedir. Bu nedenle çözgü ipliklerinin lif cinsi yün olarak tespit edilmiştir.

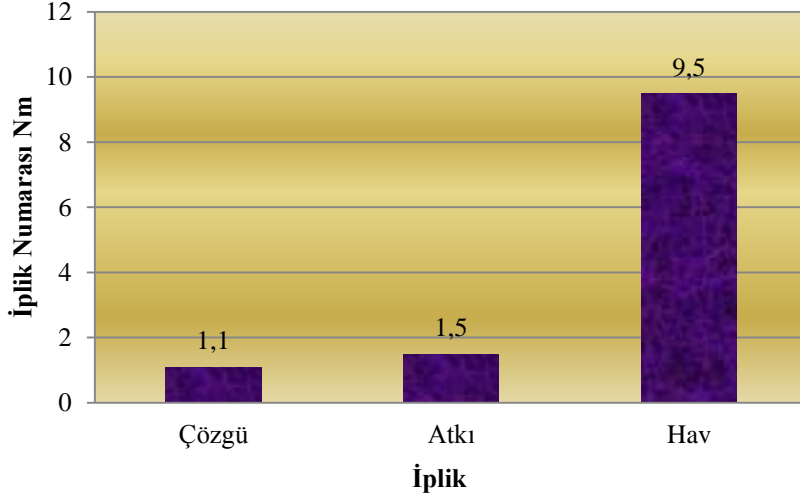

Şekil 3.3. Halıda Kullanılan Hav İpliğinden alınan lif çap ve mikroskop görüntüleri

Karapınar yöresine ait minder halının yapılan hav ipliği analizi mikroskop görüntüleri değerlendirildiğinde, liflerin görüntüsünün yuvarlak düzgün şekilli olup çözümlü ipliği ile benzer görüntüler elde edilmiştir. Bu görüntüyü doğal lif olarak yün lifinin karşıladığı görülmektedir. Bu nedenle hav ipliklerinin lif cinsi yün olarak tespit edilmiştir (Şekil 2.3).

3. 2. Konya Karapınar Yöresine ait Minder halının Doku Teknik Analizler Sonuçları

Konya Karapınar yöresi minder halının atkı ve çözgü ipliği numara tayini TS 244 EN ISO 2060'a göre yapılmış, sonuçları Şekil 3.4'te İplik Büküm tayinleri TS 244 EN ISO 2061'e göre yapılmış, sonuçları Tablo 3. 4'te verilmiştir Kumaşın atkı, hav ve çözgü sıklığı TS 250 standardına göre belirlenmiştir. Konya Karapınar yöresi minder halısının sıklık değerleri sonuçları Şekil 3.5'te verilmiştir.

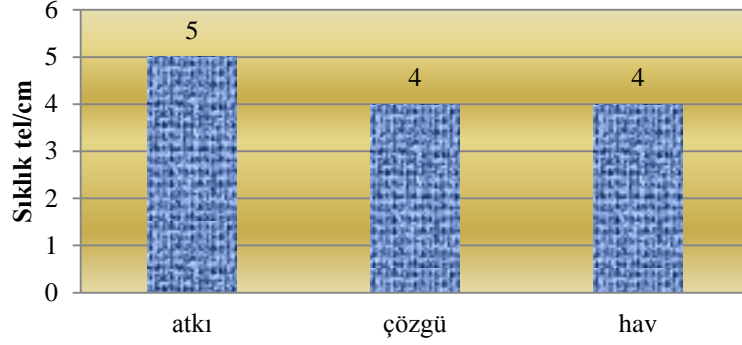
Şekil 3.4.İplik Numara Tayini Sonuçları

Şekil 3.4. gösterilen İplik numara tayini çözü ipliğinde Nm1.1,Atkı ipliğinde Nm 1.5 ve çözü ipliğinde Nm9.5 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3.4. İplik Büküm Değerleri

İplik Bükümü	
Çözü	188 tur/m (Üç katın bükümü) Büküm yönü: S 150 tur/m (Tek katın bükümü) Büküm Yönü: Z
Atkı	152 tur/m (Tek kat iplik) Büküm Yönü: Z
Hav	95 Tur/m(Tek kat iplik) Büküm Yönü:Z 52 Tur/m(Çift kat iplik) Büküm Yönü:S

Tablo 3.4 teki iplik büküm değerlerine göre; Çözü ipliği 3 katlı olarak kullanılmıştır. Üç katlı ipliğin büküm yönü S'tir. Bükümü 188tur/metredir. Tek katlı ipliğin büküm yönü Z olarak tespit edilmiştir. Büküm 150 /tur dur. Atkı ipliği tek kat ve büküm yönü Z olan iplik ve hav olarak ise tek kat iplik yönü Z bükümü 95tur/m, çift kat ipliğin büküm yönü S bükümü 52 tur/m olarak tespit edilmiştir. Kullanılan ipliklerden çözü ipliğinin kat sayısı ve tur/m 'deki büküm sayısının diğer ipliklere göre fazla olmasının nedeni halı minderini daha mukavim kılmak amacıyla.

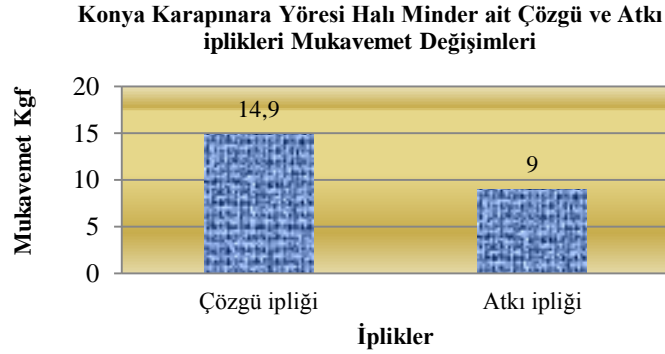

Şekil 3.5. Konya Karapınar Yöresi Minder Halısının Sıklık Değerleri Sonuçları

Şekil 3.5'te gösterilen sıklık değerleri tel/cm olarak verilmiştir. Buna göre atkı ipliği, çözgü ipliğine ve hav ipliğine göre daha az sıklıkta atılmıştır. Çözgü ve atkı hav ipliğinin cm deki tel sıklığı aynı olup, 4 tel/cm 'dir.

3.3.Konya Karapınar Yöresi Halı minderinin Mekanik özellikleri Sonuçları

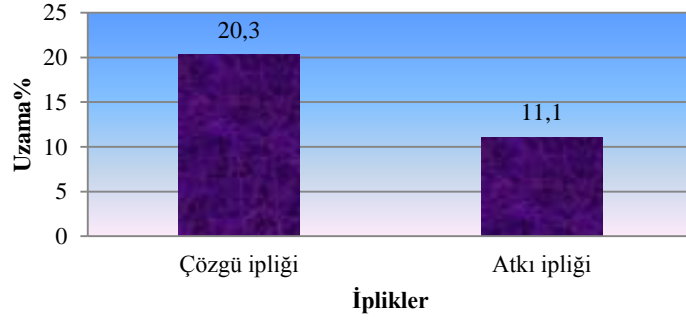
Konya Karapınar Yöresi halı mindere ait lif mukavemet ve uzama tespitleri EN ISO 5079, EN ISO 6989 'a göre; iplik ölçüm analizleri ISO EN 6939'a göre yapılmıştır.

Şekil 3.6. Çözgü Ve Atkı İpliği ve Mukavemet Değişim Grafiği

Şekil 3.6'da çözgü ve atkı ipliği mukavemet değişimleri gösterilmektedir. Buna göre Çözgü ipliği olarak kullanılan yük ipliğinin mukavemeti pamuk atkı ipliğinden daha fazladır. Bunun nedeni çözgü ipliğinin 3 katlı iplik yapısında ve m/tur sayısı olarak ifade edilen büküm oranının da fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

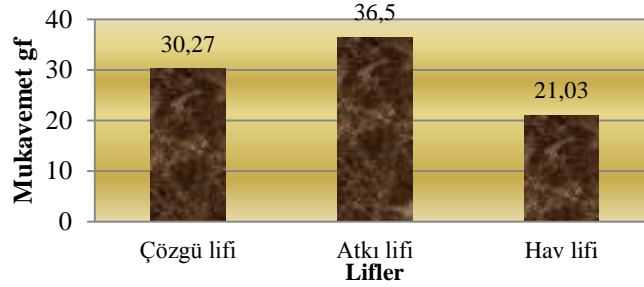
Konya Karapınara Yöresi Halı Minder ait Çözü ve Atkı İplikleri %Uzama Değişimleri

Şekil 3.9. Çözü ve Atkı ipliği %Uzama Değişim Grafiği

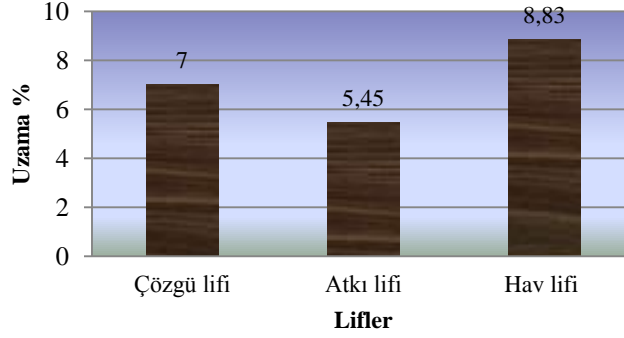
Şekil 3.9 'da gösterilen çözü atkı ipliği %uzama değişim sonuçlarına göre Çözü ipliğinin uzama değerleri fazladır. Çözü ipliklerinde kullanılan yün lifinin uzamasının atkı ipliğinde kullanılan pamuk lifinin esnemesinin daha fazla olmasındandır.[Gürüm B.H 2005].

Konya Karapınara Yöresi Halı Minder ait Çözü ,Atkı ve Hav Lifleri Mukavemet Değişimleri

Şekil 3.10. Çözü, Atkı ve Hav Lifinin Mukavemet Değişim Grafiği

Şekil 3.10'daki çözü ,atkı, hav lifi mukavemet değişimlerine göre; atkı lifinin mukavemeti hav ve çözü lifinin mukavemetine göre daha fazladır. Bunun nedeni lif cinsinin pamuk olmasından kaynaklanmaktadır. Pamuk lifinin mukavemeti yün lifinden fazladır.

**Konya Karapınara Yöresi Halı Minder ait Çözümlü
Atkı ve Hav Lifleri % Uzama Değişimleri****Şekil 3.11. Çözümlü, Atkı ve Hav Lifinin %Uzama Değişim Grafiği**

Şekil 3.11'de çözümlü, atkı ve hav lifindeki uzama değişimleri verilmiştir. Buna göre hav ve çözümlü lifi uzamaları yün lifi olduğundan atkı lifine göre daha fazladır.

3.4.Desen Analizi

Konya Karapınar yöresi halı mindere ait görüntü Şekil 3.12'de ve Şekil 3.13'de verilmiştir.

**Şekil 3.12. Görsel analizi yapılan Konya Karapınar Yöresine ait Halı minder
örneği**

Şekil 3.13.Konya Karapınar Yöresine Ait Halı Minderin Teknik Analiz Görünümleri

Buna göre Konya Karapınar Yöresine ait minder halının kenarları, 1 cm kalınlığında bordo ve sarı renkte siyah kontürlenmiştir. İnce bordür zemin ile ana bordürü ayırmakta olduğu görülmektedir. Hav yüksekliği 8cm ve püskül uzunluğu ise 3 cm olan 62 cm x 51 cm ölçülerindedir.

Konya Karapınar yöresi halı mindere ait teknik desen çizim çalışması Şekil III.14'de desen örnekleri Şekil III.15'te, verilmektedir.

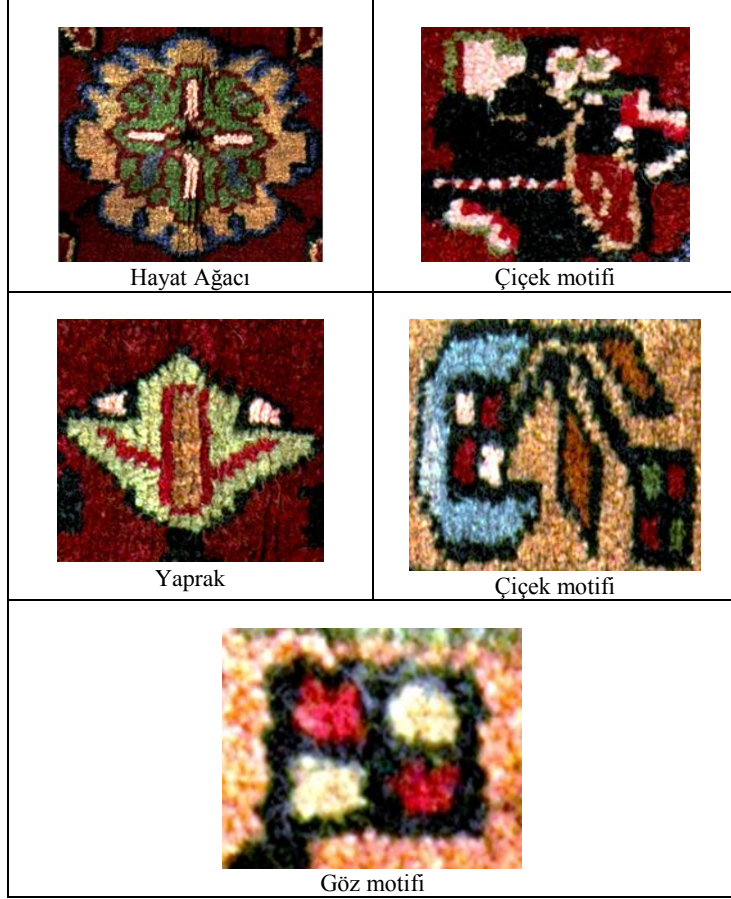

Şekil 3.14. Konya Karapınar yöresi Minder Halının 4/1 Teknik Çizimi

Halının ana teması hayat ağacı ve cennet bahçesini simgeleyen çiçek motiflerinden oluşmaktadır. 5 cm kalınlığında olan bordür, sarı renkte ve üzerindeki yeşil, mavi ve kırmızı renkteki çiçek motifleri 13 cm büyüklüğünde bu çiçekler göz motifleriyle stilize edilmiştir. Göz motifleri nazara karşı korunmak amacıyla kullanılmıştır.

Halının renk ve desen analizinde bordo renk zemin üzerinde hayat ağacı, siyah kontürlü çevrilmiş sarı bordür ve yeşil renkle renklendirilmiştir. Genişliği 20 cm olduğu tespit edilmiştir. Dört tarafında ise, siyah kontürlü çevrilmiş olan yeşil yaprakları görülmektedir.

Halının zemin içinde dört köşesine siyah-sarı ve yeşil renklerin kullanıldığı 12 cm genişliğinde çiçek motifleri stilize edilmiştir [Erberk 2002].

Şekil 3.14.Konya Karapınar yöresi Halı minderi desen örnekleri

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Konya Karapınar Yöresine ait halı minder örneğinden alınan test sonuçlarına göre; Hav ve çözüde yün ipliği kullanılmış, atkı ipliği olarak pamuk ipliği seçilmiştir. Bunun nedeni; genel olarak yün lifinin mukavemetindeki olumsuzluk, pamuk lifinin mukavemetli lif olması nedeniyle kullanılarak giderilmiştir.

Atkı ve hav sıklığı 4/cm çözü sıklığı 5tel/cm olarak tespit edilmiştir. Sıklıkların az oluşu kullanılan iplik numarasının büyük olması dolayısıyla da ipliklerin kalın oluşu ile ilgilidir.

İplik numaraları Çözü ipliği numarası Nm 1.1,Atkı ipliği numarası Nm 9.5, Hav ipliği numarası Nm 1.5 olarak tayin edilmiştir.

İpliklerin bükümü hav ipliğinde oldukça az iken, halının mukavemetini sağlayacak olan çözü ipliğinin bükümü daha fazla tutularak mukavemet artırılması hedeflenmiştir.

Lif ve iplik mukavemetleri değerlendirildiğinde; çözgü lif ve ipliğinin mukavemeti atkı lif, ipliği ve hav lif, ipliğine göre daha yüksektir. Bunun nedeni Çözgü ipliğinin daha bükümlü iplik olmasıdır.

İpliklerin %uzama özellikleri değerlendirildiğinde; % uzama özellikleri hem lifte hemde iplikte sırasıyla çözgü ipliği, atkı hav ipliği, atkı ipliğidir. Bunun nedeni olarak yün lif ve ipliklerinin diğer liflere göre elastikiyetinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Yün lifleri keratin makromoleküllerinin sarmal yapıda olması nedeniyle rezilyans özelliği göstermesindedir.

Tüm sonuçlar değerlendirildiğinde; Konya Karapınar Yöresi halı minderinin kullanım performansına yönelik, sıklık, ipliklerindeki büküm, mukavemet, uzama özellikleri değerlendirildiğinde minder yapımına uygun tekstil malzemelerinin kullanıldığı, sürtünmeye karşı dayanıklı, pamuk ipliği kullanılmasından dolayı daha mukavim, yün ipliği kullanılmasından dolayı da parlak, esnekliği olan örtme faktörü yüksek bir ürün ortaya çıkması sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Mustafa Yıldırım 2010 Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı 28 syf: 457
2. Gülgönen, Ayan, 1989, Karapınar Tülü Halıları (Dr. Ayan Gülgönen Koleksiyonu), Mas Matbaacılık A. Ş.,
3. Gündüz İbrahim “ 1. Milletlerarası Halı kongresi “ 7-14 ekim 1984
4. Eti Erol “Karapınar Tülü Halıları,” **Türkiyemiz Dergisi**, Cilt: XVII, Sayı: 52 (Haziran 1987), s. (2-6).
5. Eruz Fulya “Halıcılık Tarihine Kısa Bir Bakış ve Konya Halıları" Vakıflar Dergisi, S:XX, s:105-114 , Ankara 1988
6. M.Önder, Mevlânâ Şehri Konya, Ankara 1971, s. 103; H. Karamağaralı, "Konya Ulu Camii", Rölöve ve Restorasyon Dergisi, IV, 1982
7. H.Melek HİDAYETOĞLU, "Karapınar(Konya) Yöresinde Guşurğu 8.el Sanatları Sempozyumu 2002 Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir
8. Erbek Mine, Çatal Höyükten Günümüze Anadolu Motifleri, Ankara 2002.
9. Etikan Sema., "Doğal Boya geleneğinin Türk Halı sanatında yeri ve önemi üzerine bir değerlendirme “ Türk Sanatları Araştırmaları Dergisi Sayı 1/Cilt 1 (2011)
10. Gürcüm Hatice Banu Tekstil Malzeme Bilgisi Kasım 2005 grafiker yayınları